

MEMORIJALNI PROSTORI POSVEĆENI JOSIPU BROZU U OGULINU I BAKRU

Mihael Sobolevski   Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara

Revolucionarna i državnička djelatnost Josipa Broza Tita bila je toliko velika i sveobuhvatna, i po djelu i po geografskom prostoru, da se to odrazilo i na ukupni broj memorijalnih prostora i drugih obilježja koja su posvećena gotovo isključivo pojedinim ulomcima iz njegova revolucionarna rada. Takva dva memorijalna prostora uređjena su u Bakru i Ogulinu i odnose se na njegovu revolucionarnu djelatnost u Hrvatskom primorju /1925-1926) i osudu na ogulinskom procesu /1927/. Kao što je vidljivo ovi se memorijalni prostori odnose na, još uvijek, početnu fazu revolucionarne djelatnosti Josipa Broza koja je bila od izuzetnog značaja za njegovo daljnje prerastanje u najistaknutiju ličnost jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta i s tim u vezi memorijalni prostori u Ogulinu i Bakru imaju to istaknutiji značaj. I memorijalni prostor u Ogulinu i onaj u Bakru po svojoj funkciji bili su istovjetni, zatvorske ćelije u kojima je duže ili kraće vrijeme boravio Josip Broz nalazeći se u istražnom postupku zbog svoje revolucionarne djelatnosti. Prije nego što se prezentiraju ovi memorijalni prostori potrebno je ukazati na revolucionarnu djelatnost Josipa Broza u vrijeme 1925-1926. godine, te prikazati osnovu ogulinskog procesa, čemu su i posvećeni memorijalni prostori u Bakru i Ogulinu.

Svi značajniji biografi života i revolucionarnog rada Jo-

sipa Broza Tita s pravom daju značajno mjesto njegovom revolucionarnom radu u Hrvatskom primorju, kao i sudjenju - njemu i grupi primorskih komunista i simpatizera KPJ - na ogulinskom procesu, ocjenjujući da je to značajna etapa na njegovom velikom i dugom revolucionarnom putu. Josip Broz došao je u primorsko mjesto Kraljevicu tijekom rujna 1925. godine i ubrzo se zaposlio u brodogradilištu. S radom je započeo 21. rujna 1925, a radio je do 2. listopada 1926. godine sve dok nije bio otpušten iz brodogradilišta zbog organiziranja štrajka. Do dolaska u Kraljevicu J. Broz je već imao dosta bogatu revolucionarnu biografiju, između ostaloga, bio je učesnik u oktobarskoj revoluciji i član Jugoslavenske sekcije RKP (b), član KPJ /od studenog 1920. godine/, član Zagrebačkog pododbora Saveza metalških radnika Jugoslavije, član okružnog partijskog rukovodstva za križevačko-bjelovarsku županiju /1924-1925/ i učesnik u više radničkih štrajkova i revolucionarnih radničkih manifestacija. Dolazak Josipa Broza na partijski rad u Kraljevicu bio je izuzetno značajan za revolucionarni radnički pokret od Sušaka do Crikvenice, prije svega zbog toga, što je revolucionarni radnički pokret u tom kraju nakon velikog poleta u razdoblju od 1919-1920. godine, tada doživljavao vidnu krizu. Uočavajući to krizno stanje, prije svega u Kraljevici i Sušaku, mjestima s većom koncentracijom radnika, Pokrajinski komitet KPJ za Hrvatsku i Slavoniju, smatrao je da na to područje treba poslati iskusnijeg partijskog radnika koji će biti u stanju obnoviti revolucionarni radnički pokret u tom tradicionalno radničkom kraju. Tokom jednogodišnjeg boravka J. Broza na političkom radu u Kraljevici i okolnim mjestima, pred njim su postojala dva osnovna zadatka; ojačati brojno, idejno i akcijski partijske organizacije, osnovati nove, te sindikalno orga-

nizirati brodogradilišne radnike. Širokih vidika i s izrazitim osjećajem za uočavanje političke stvarnosti, J. Broz vrlo se brzo orijentirao u kraljevačkoj i primorskoj sredini. Nadalje, njegovo shvaćanje uloge radničke klase, širokih radnih slojeva i njihovih svakodnevnih i dugoročnih problema, bilo je presudno u brzom obnavljanju sindikalnog i partijskog rada u Kraljevici i okolnim primorskim mjestima. Jedna od prvih značajnijih akcija koju je J. Broz obavio u kraljevičkom brodogradilištu bilo je osnivanje podružnice Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije /Nezavisni sindikati/ u koju su se postupno učlanili svi brodogradilišni radnici, izuzev činovnika. Oni su, naime, imali svoju zasebnu organizaciju još od ranije koja je zastupala samo svoje uske i odvojene interese od radničke klase. U sindikalnoj podružnici brodogradilišnih radnika Josip Broz obavljao je dužnost tajnika, a bio je izabran i za jednog od šest radničkih povjerenika.

Partijska djelatnost J. Broza bila je daleko šira i opsežnija nego sindikalna i ona je obuhvatila šire primorsko područje od Sušaka do Crikvenice. Dolaskom Broza u Kraljevicu organizacijsko stanje partijskih ćelija koje su zbog zabrane rada KPJ morale djelovati u dubokoj ilegalnosti, bilo je više nego slabo, pa ih je trebalo ponovno organizirati, tamo gdje su dotada postojale /Kraljevica, Hreljin/, a u drugim mjestima, gdje su za to postojali uvjeti, valjalo je osnovati nove. Ubrzo je stvorena šira mreža partijskih ćelija /Kraljevica, Sušak, Bakar, Hreljin/ koje su bile međusobno povezane i na nivou Okružnog komiteta KPJ. J. Broz vršio je dužnost sekretara partijske ćelije u Kraljevici, a ujedno je bio i član spomenutog Okružnog komiteta.

Za kraljevički period Brozove revolucionarne djelatnosti

vezani su i počeci njegove publicističke djelatnosti, što je bilo vrlo značajno, kako za širenje i snaženje radničkog pokreta u primorskom kraju, tako i osobno za njega. Bio je svjestan činjenice, da se revolucionarna borba mora voditi svim sredstvima koja stoje na raspolaganju radničkoj klasi, među kojima je pisana riječ od prvorazrednog značaja. Tijekom 1926. godine, u svom kraljevičkom periodu revolucionarne aktivnosti, Broz je objavio šest napisa i to u zagrebačkom i beogradskom "Organizovanom radniku" iznoseći u njima isključivo problematiku stanja i položaja kraljevičkih brodogradilišnih radnika i neke elemente iz aktivnosti sindikalne organizacije.

U nastojanju da se uzdigne politički nivo radnika Broz je, kao što je činio i ranije u Velikom Trojstvu, veliku pažnju posvećivao širenju marksističke literature i napredne radničke štampe. Tako je u Kraljevici radnicima dana na upotrebu njegova osobna biblioteka s pedesetak knjiga, a stanovit broj knjiga posjedovali su i pojedini primorski komunisti, prije svega Ivan Dujmić i Rade Celer. Ove knjige kolale su od radnika do radnika i 1927. godine bit će osnovni optužujući materijal na ogulinskom procesu Josipu Brozu i drugovima.

Vrhunac rada i napora partijske i sindikalne organizacije, kroz koje se ogledalo i ukupno Brozovo djelovanje u Kraljevici, pretočeni su krajem ljeta 1926. godine u veliki štrajk brodogradilišnih radnika. Osnovni je uzrok štrajku bio neredovito isplaćivanje nadnica. Iako je bilo dogovoreno između uprave brodogradilišta i predstavnika sindikalne organizacije prigodom potpisivanja ugovora o prestanku štrajka i ispunjenju radničkih zahtjeva, da se ne smiju otpustiti s posla organizatori štraj-

ka, Josip Broz je zbog organiziranja štrajka otpušten s posla 2. listopada 1926.

Politički rad Josipa Broza u Kraljevici i okolnim primorskim mjestima /Hreljin, Sušak, Bakar i dr./ nije bio značajan samo po tome što je Broz neobično savjesno izvršavao povjereni mu zadatak Partije, nego se u isto vrijeme svrstao u krug onih aktivista u jugoslavenskom revolucionarnom radničkom pokretu koji će igrati sve veću i, napokon, odlučujuću ulogu u njemu.

Budući da je ostao bez posla, Broz napušta Kraljevicu u potrazi za novim poslom. Poslije obilaska nekoliko mjesata u proljeće 1927. godine došao je u Zagreb i tamo je obavljao profesionalno dužnost sekretara Saveza metalske industrije i obrta Jugoslavije za Hrvatsku i Slavoniju, ostajući kroz to cijelo vrijeme u kontaktu s pojedinim partijskim aktivistima iz Hrvatskog primorja, a prije svega s Ivanom Dujmićem iz Bakra. Hapšenjem /11. srpnja 1927. godine/ nekolicine istaknutih primorskih komunista /Ivana Dujmića, Rade Celera, Vjekoslava Franovića, Filipa Pavešića, Lovre Juretića i Ivana Pravdice/ i pretresom njihovih stanova /od strane žandarma iz Kraljevice/, pronadjena je kod njih i veća količina napredne i marksističke literature, te drugog materijala komunističkog sadržaja. Dovoljno je bilo da u istrazi bude spomenuto da su knjige bilo dobivali od J. Broza, ili da su mu ih davali na čitanje dok je boravio u Kraljevici, pa da sušačka policija zatraži od zagrebačke da se u Zagrebu uhapsi Josip Broz i doprati u istražni zatvor Kotarskog suda u Bakru. Zagrebačka policija uhapsila je Broza 14. srpnja 1927. godine na njegovom radnom mjestu, izvršila premetačinu u njegovom stanu na Trešnjevci i zaplijenila različite dokumente i knjige. Broz je preko Sušaka

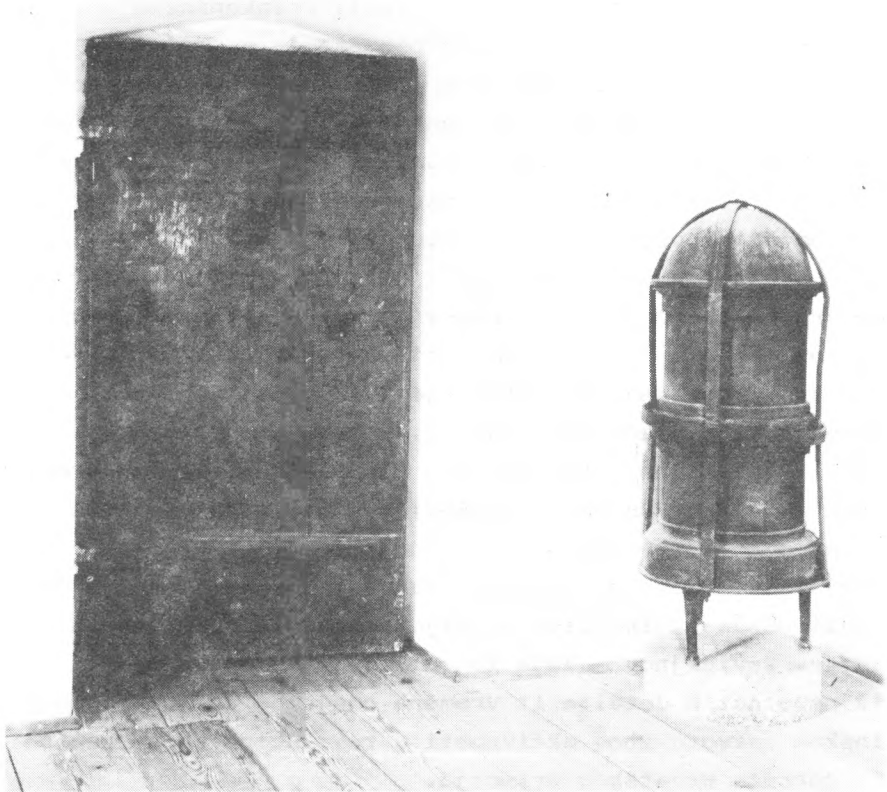
dopraćen u bakarski zatvor u kojem je proveo 4 dana /16-20. srpnja 1927/, a zatim s većom grupom navedenih uhapšenih primorskih komunista odveden u zatvor Sudbenog stola u Ogulinu, jer je ovaj sud preuzeo daljnje vodjenje istražnog postupka. U istražnom zatvoru u Ogulinu J. Broz je proveo vrijeme od 21. srpnja do 21. kolovoza 1927. godine, dakle, punih mjesec dana. Štrajkujući u Ogulinu pet dana gladju prisilio je suce istražitelje da ubrzaju sudsku istragu i da ga puste iz pritvora da se brani iz slobode.

Sudjenje J. Brozu i drugovima održano je od 25-28. listopada 1927. godine, a okosnica optužnice svodila se na to da su čitali i dali na čitanje drugima "komunističke knjige" /ukupno se navodi 14 naslova knjiga, među kojima i ove: "Osnutak Treće internacionale", "Početnica komunizma", Buharina i Preobraženskog, "Razvitak socijalizma od utopije do nauke", F. Engelsa i dr./, te da su na taj način vršili propagandu komunizma. Josip Broz je na ogulinskom procesu osuđen na sedam mjeseci zatvora, ali se žalio na visinu kazne, pa mu je ona 1928. godine smanjena na pet mjeseci. Ostatak kazne od tri i po mjeseca s ogulinskog procesa J. Broz također je izdržavao u Ogulinu, ali tek 1933/1934, poslije izdržane robije od pet godina na koju je bio osuđen na tzv. "Bombaškom procesu".

Ogulinski je proces bio prvo sudjenje buržoaskih vlasti J. Brozu i njegovom sudjelovanju u revolucionarnom radničkom pokretu. Na ovom procesu on je stekao dragocjena iskustva u borbi protiv klasnog neprijatelja, što će u punoj mjeri iskoristiti 1928. godine na čuvenom "Bombaškom procesu" u Zagrebu, kada je sudnicu pretvorio u tribinu za propagandu revolucionarnog radničkog pokreta i prkosno dobacio buržoaskom sudu, da je za svoje ideale

uvijek spreman žrtvovati svoj život.

Ovu najosnovniju povijesnu podlogu revolucionarne aktivnosti i vezanosti J. Broza za primorsko tlo i Ogulin bilo je potrebno iznijeti da bi se ukazalo i na značaj memorijalnih prostora. Kako je već istaknuto postoje samo dva /jedan u Ogulinu i drugi u Bakru/. U Ogulinu, u sklopu Zavičajnog muzeja, koji je smješten u srednjovjekovnoj utvrdi /kuli/ Bernardina Frankopana sagrađenoj potkraj 15. stoljeća, a kasnije češće adaptiranoj i dograđivanoj, uređena je 1967. godine spomen-prostorija i to u onoj ćeliji u kojoj je bio zatvoren J. Broz od 21. srpnja do 21. kolovoza 1927. godine, dok se nalazio u istražnom zatvoru Sudbenog stola u Ogulinu, a tijekom 1941-1945. godine bila je zloglasno ustaško mučilište. Za to vrijeme kroz brojne ćelije ove kule prošli su mnogi komunisti, simpatizeri KPJ, sudionici i suradnici narodnooslobodilačkog pokreta, izloženi u njoj raznovrsnim patnjama i sstradanjima. Ova spomen prostorija konceptijski je uklopljena u stalni muzejski postav na temu "Radnički pokret i NOB na području općine Ogulin" s tim što je u njoj postavljen onaj dio izložbe koji se odnosi na boravak J. Broza Tita u Ogulinu u cjelini. Kako se sačuvao samo jedan dio autentičnih predmeta u ćeliji, on nije bio dostatan za njenu cjelovitiju opremu, a osim toga njenu je ukupnu muzeološku vrijednost umanjila i nestručna adaptacija. Ova ćelija nalazi se na drugom katu Frankopanske utvrde, u zatvorskoj terminologiji nosila je naziv "ćelija broj 6"; ima visoki kupolasti svod i ovalnog je oblika, promjera oko 5 metara. Na ćeliji su dva prozorčića s dvostrukim željeznim rešetkama i drvena, masivna, željezom okovana vrata. Na vratima se nalazi četverouglasti prozorčić, prekriven staklom i zaklopcem. U kutu ćelije nalazi se masivna gusana peć, okovana čvrstim željeznim

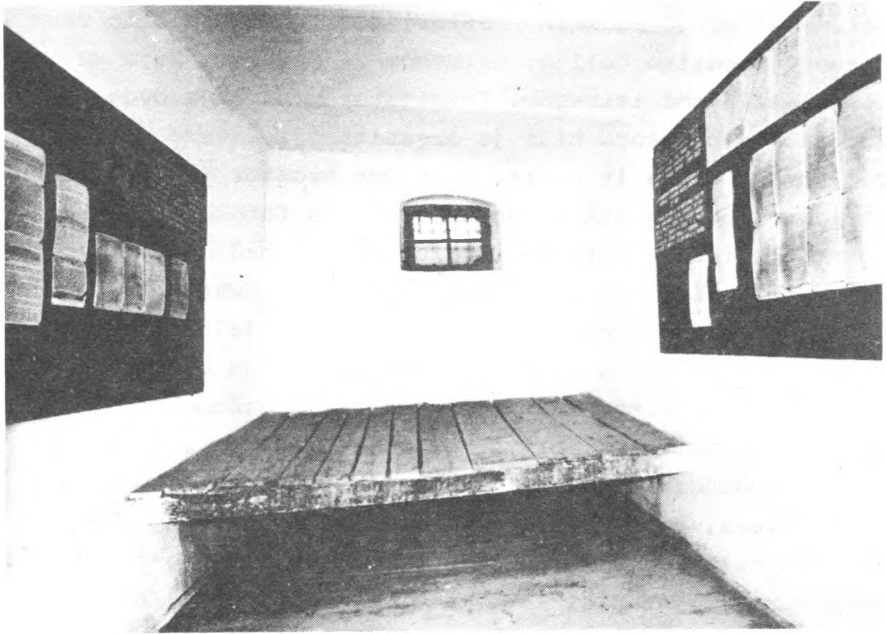

obručima, a ložište se peći nalazilo na hodniku. Ovo su autentični sačuvani predmeti, dok su ostali "komfor" ćelije činile drvene "priče" i drvena "kibla". U vrijeme Brozova boravka u ovoj je ćeliji bilo smješteno do pet zatvorenika. Ono što nije uništilo vrijeme dobrim je dijelom uništeno prigodom restauriranja Frankopanske utvrde u Ogulinu. Općenito je bilo poznato da su zidovi u ćeliji u kojoj je bio zatvoren J. Broz bili ispisani brojnim imenima i porukama zatvorenika, među kojima je bio i značajan broj zatvorenih komunista između dva rata i kasnije učesnika i suradnika narodnooslobodilačkog pokreta, međutim, prigodom restauriranja ćelije žbuka je obijeljena i zidovi nanovo ožbukani i obijeljeni. Na taj način nepovratno su izgubljeni tragovi vremena, a memorijalni prostor izgubio je mnogo od svoje autentičnosti. Zavičajni muzej u Ogulinu, a unutar njega i memorijalni prostor posvećen revolucionarnom radu J. Broza u razdoblju od 1925-1927. godine, otvorio je u srpnju 1967. godine predsjednik Sabora SRH Jakov Blažević, a 1. listopada iste godine ovaj je kompleks posjetio i predsjednik Josip Broz Tito. Imao sam tu ugodnu dužnost i čast da budem na usluzi predsjedniku Titu u vrijeme njegovog razgledavanja postava Zavičajnog muzeja kojom smo prigodom saznali i niz nepoznatih detalja iz vremena njegovog boravka u ogulinskom zatvoru zbog aktivnosti u revolucionarnom radničkom pokretu Hrvatskog primorja.

U memorijalnom prostoru posvećenom J. Brozu u Zavičajnom muzeju u Ogulinu postavljena je stalna izložba koja prikazuje revolucionarni rad Josipa Broza u Hrvatskom primorju kao i spomenuti ogulinski proces. Memorijalni prostor posvećen J. Brozu posjeti godišnje i više od 10.000 posjetilaca među kojima, u najvećem broju, polaznici osnovnih i srednjih škola.

Drugi memorijalni prostor posvećen dijelu revolucionarne aktivnosti J. Broza u Hrvatskom primorju uredjen je u Bakru i to u onoj ćeliji u kojoj je Broz bio zatvoren od 16-20. srpnja 1927. godine. Ova prostorija ima veličinu 8 m², mali prozorčić s gatrama, drvenu ležaljku i masivna željezna vrata. Kako je već istaknuto u ovoj zgradi je između dva rata imao sjedište Kotarski sud u Bakru, te pored sudskih prostorija u zgradi je bilo uređeno i nekoliko ćelija, uglavnom za ona lica koja su se nalazila pod istragom. Inicijator uređenja ovog memorijalnog prostora bila je organizacija Saveza udruženja boraca NOR-a iz Bakra, a spomen prostor je uređen 1961. godine. Na dva panoa izložene su fotokopije dokumenata koji se odnose na revolucionarni rad Josipa Broza u Kraljevici, njegovo hapšenje i osudjivanje na ogulinskom procesu. Budući da se ovaj memorijalni prostor u Bakru ne nalazi u sastavu Gradskog muzeja u Bakru, te kako ne postoji posebno zaposlena ili zadužena osoba za prihvata posjetilaca, bit će od koristi da se istakne i način mogućnosti posjete ovom memorijalnom prostoru. Prije svega, potrebno je reći da se ovaj memorijalni prostor nalazi u ulici Primorje br. 40, a za posjet se mora obratiti stanici Javne sigurnosti u Bakru /nalazi se u istoj zgradi/, gdje je pohranjen ključ od spomen-prostorije.

Budući da je i jedan i drugi spomen-prostor uredjen šezdesetih godina i u vrijeme kada naša historijska znanost još nije dovoljno istražila revolucionarnu djelatnost J. Broza u Hrvatskom primorju ni sam ogulinski proces, to bi bilo neophodno potrebno da se muzejski postavi u spomen-prostorima obogate novim eksponatima koji su u međuvremenu pronadjeni. Nadalje, postav u Bakru opterećen je i većim brojem faktografskih netočnosti, pa su i u tom

pogledu nužni ispravci.

Iako su spomen prostori posvećeni Josipu Brozu u Ogulinu i u Bakru značajni u prezentiranju ulomaka iz revolucionarne aktivnosti J.Broza i s tim u vezi imaju značajni doprinos u njegovanju revolucionarnih tradicija, ipak je potrebno primjetiti da se na postignutom ne bi smjelo ostati. Kao što je već istaknuto neophodno je potrebno nadopuniti i osvježiti postavu u spomen-prostorima i obogatiti oblike komunikacija s posjetiocima /katalozi, razglednice i sl./.